

นิทานชาดก

ฉบับเปรียบเทียบ

คัมภีร์มหาวิสตุและอรรถกถาชาดก

ศาสตราจารย์ ดร. ชื่นฤทัย สัจจพันธุ์
ราชบัณฑิต

คำนิยม

ศาสตราจารย์สุชาติ บุระกุล
ส. พลายน้อย

ภาพปก

ศาสตราจารย์ ดร. เณินธิ์ โนบิตพิพัฒน์

นิทานชาดก

ฉบับเปรียบเทียบ

คัมภีร์มหาเวสตุและอรรถกถาชาดก

ศาสตราจารย์ ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์

ราชบัณฑิต

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ชีตเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ผืนหนัง ไม้ไผ่ และกระดองเต่า

การค้นพบกระดาษและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณะที่พกพาได้สะดวก และเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์ช่วยสถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้คนอ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคนทั้งทางความคิดและสังคม

สภาหอการค้า

ลำดับที่ ๑๓๓๔

นิทานชาดก ฉบับเปรียบเทียบ

ศาสตราจารย์ ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ : ผู้เขียน

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤศจิกายน ๒๕๕๘ พิมพ์ครั้งที่ ๒ : กันยายน ๒๕๕๒
พิมพ์ครั้งที่ ๓ : ตุลาคม ๒๕๕๒ พิมพ์ครั้งที่ ๔ : เมษายน ๒๕๕๓
พิมพ์ครั้งที่ ๕ : มิถุนายน ๒๕๕๓ พิมพ์ครั้งที่ ๖ : กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

ราคา ๑๖๕ บาท

พิมพ์โฆษณาครั้งนี้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. ๒๕๕๘
ไม่อนุญาตให้สแกนหนังสือ หรือคัดลอกเนื้อหาส่วนหนึ่งส่วนใดเพื่อสร้างฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากสำนักพิมพ์และเจ้าของลิขสิทธิ์แล้วเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์.

นิทานชาดก ฉบับเปรียบเทียบ. --พิมพ์ครั้งที่ ๖.-- : สถาปณบุ๊คส์, ๒๕๖๔.
๒๔๘ หน้า.

๑. ชาดก. ๒. นิทานคติธรรมทางพุทธศาสนา. I. ชื่อเรื่อง.

๒๕๕๔.๓๑๘๘๓

ISBN 978-616-00-4184-8

เจ้าของ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : บริษัทสถาปณบุ๊คส์ จำกัด

ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร/บรรณาธิการอำนวยการ : วรพันธ์ โลภิตสถาพร

กรรมการผู้จัดการ : ดร. สุภัคชญา โลภิตสถาพร

ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการ/บรรณาธิการบริหาร : เจตยา โลภิตสถาพร

ผู้จัดการฝ่ายขาย : กิ่งแก้ว ลิขะไชย บรรณาธิการสร้างสรรค์ : พัชรี แต่แดงเพชร

หัวหน้ากองบรรณาธิการคัดสรรนวนิยาย : พัชราพร บุญส่ง

ผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

บรรณาธิการเล่ม : วสันต์ พร้อมมิตรญาติ

พิสูจน์อักษร : ปวีณา พงศ์ทองเมือง วรณวิธู แกลงศุข

ออกแบบปก : กฤษฎา รอดทอง รูปเล่ม : เอกอนันต์ ศิริเลิศฤทัย

ภาพปก : ศาสตรเมธี ดร. เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

อนุญาตให้ใช้เป็นภาพหน้าปกในการพิมพ์ครั้งนี้โดยไม่คิดค่าลิขสิทธิ์

พิมพ์ที่ : บริษัท ส.เอเชียเพรส (๑๙๘๙) จำกัด

จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย บริษัทสถาปณบุ๊คส์ จำกัด

๑๘ ซอยลาดปลาเค้า ๖๓ ถนนลาดปลาเค้า แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๔๐ ๓๘๕๕-๖ โทรสาร ๐ ๒๕๔๐ ๓๘๗๗๐

กองบรรณาธิการ : spbbooks@hotmail.com

กองบรรณาธิการคัดสรรต้นฉบับ : satapornbooks.editor@gmail.com

ฝ่ายสำนักงาน : info@satapornbooks.com

www.satapornbooks.com

หากท่านผู้อ่านพบหนังสือไม่ได้มาตรฐาน เช่น หนักระดาษสลับกัน หน้าขาดหาย การเข้าเล่มไม่สมบูรณ์
สำนักพิมพ์ยินดีรับผิดชอบเปลี่ยนหนังสือใหม่ให้ท่าน โปรดติดต่อและส่งหนังสือคืนพร้อมรายละเอียดการชำรุด
ไปตามที่อยู่ด้านบน หรือ โทร. ๐ ๒๕๔๐ ๓๘๕๕-๖ ต่อ ๔๑

คำนิยม

ผู้เขียนรู้จักกับศาสตราจารย์ ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ ขณะนั้นผู้เขียนเป็นอาจารย์สอนนิเวศวิทยาและสัตววิทยาที่ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเธอยังเป็นนิสิต เวลาผ่านไป เธอเป็นอาจารย์สอนนิเวศวิทยาไทยอยู่ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ส่วนผู้เขียนก็อายุมากขึ้นและเกษียณอายุราชการไปตามระเบียบ ต่างคนต่างก็ไปตามทางของตน พบกันบ้างนานๆ ครั้ง อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเราพบปะกันเป็นประจำอีกที่ราชบัณฑิตยสถาน อาจารย์รื่นฤทัย (ขออนุญาตเรียกอย่างกันเอง) เป็นคนรักภาษาไทยและวรรณคดีไทย สนใจประวัติศาสตร์ไทยทั้งในด้านภาษาและด้านวรรณคดี เรื่องหนึ่งที่เธอสนใจก็คือเรื่องชาดกหรืออดีตชาติของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้เป็นของธรรมดา เพราะชาดกหลายเรื่องเกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทยโดยตรง

โดยปรกติแล้วเมื่อพูดถึงเรื่องชาดก คนไทยทั่วไปมักเข้าใจว่า หมายถึงชาดกในพุทธทศนิกายและอรรถกถาชาดก (ทั้งหมดที่ว่านี้อยู่ในสายเถรวาท) คนไทยทั่วไปสมัยก่อนบางทีก็เรียกเรื่องชาดกเหล่านี้ว่า พระเจ้าห้าร้อยชาติ หรือพระเจ้าห้าร้อยห้าสิบชาติ (ที่จริงมี ๕๔๗ ชาติ) แต่จะว่าชาดกที่เรารู้มีเพียง ๕๔๗ ชาติเท่านั้นก็หาไม่ได้ เพราะเรายังมีชาดกที่พระภิกษุล้านนาฯ รวบรวมขึ้นไว้ประมาณสามหรือสี่ร้อยปีมาแล้วเรียกว่า **ปัญญาสาชดก** (แปลว่า “ชาดกห้าสิบเรื่อง” แต่ถ้านับจำนวนชาดกจริงๆ แล้ว ปรากฏว่ามี ๖๑ เรื่อง) กรมศิลปากรอนุญาตให้ศิลปินบรรณาการตีพิมพ์จำหน่ายตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นหนังสือยาวกว่าสองพันหน้า

แบ่งออกเป็นสองเล่ม ในตอนต้นเล่มผู้พิมพ์ได้เชิญพระนิพนธ์คำนำของ สมเด็จพระยาตำรารงราชานุภาพเกี่ยวกับเรื่องชาดกมาตีพิมพ์ไว้ด้วย พระนิพนธ์นี้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับความรู้เรื่องชาดกและปัญญาสชาดก ไว้มาก ทำให้เข้าใจเรื่องราวและความเป็นมาของชาดกในประเทศไทย ว่าเป็นอย่างไร

ต่อมากรมศิลปากรได้นำเอาคัมภีร์ชาดกภาษาบาลีอีกชุดหนึ่งซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับคัมภีร์ปัญญาสชาดกที่กล่าวถึงนี้มาแปลเป็น ภาษาไทยและตีพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ โดยแบ่งเป็นสองเล่ม ให้ชื่อว่า *เชียงใหม่ปัญญาสชาดก* และมีคำนำว่า

“หนังสือเชียงใหม่ปัญญาสชาดกเป็นวรรณกรรมทาง พระพุทธศาสนา ที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่มิมีความรู้แตกฉานใน ภาษาบาลีได้รวบรวมเรื่องราวของไทย แล้วรจนาขึ้นเป็นนิทาน ชาดกด้วยภาษาบาลีจำนวน ๕๐ เรื่อง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๒๐๐ [...] ได้พิจารณาเห็นคุณค่าว่าเป็นประโยชน์ ต่อการศึกษาเปรียบเทียบทางวิชาการ จึงได้มอบให้ [...] ปรึวรรต แล้วแปลเป็นภาษาไทยจนสำเร็จบริบูรณ์”

ก็น่าดีใจที่กรมศิลปากรได้ตัดสินใจแปลเรื่อง *เชียงใหม่ปัญญาสชาดก* ออกพิมพ์เผยแพร่ให้คนรู้จักมากขึ้น แต่ที่น่าเสียดายอย่างยิ่งก็คือ กรมศิลปากรคงคิดว่า ผู้ที่จะอ่านหนังสือเรื่องนี้เป็นคนทั่วไปที่สนใจ เพียงเนื้อเรื่องชาดกในลักษณะนิทาน คงจะไม่สนใจความเป็นมาทาง วิชาการของวรรณกรรมประเภทนี้ จึงไม่ให้อายละเอียดเกี่ยวกับความเป็น มาของวรรณคดีประเภทนี้มากกว่านี้ ที่จริงน่าจะนำพระนิพนธ์คำนำ ของสมเด็จพระยาตำรารงราชานุภาพ ซึ่งยาวเพียงไม่กี่หน้ามาพิมพ์

ไว้ทั้งหมด เพราะอย่างน้อยพระนิพนธ์คำนำที่ว่านี่กล่าวถึงเรื่อง *เชียงใหม่ปณณาสชาดก* ว่าที่จริงก็คือ *ปัญญาสชาดก* ของไทยล้านนา ที่ไปอยู่ในพม่านั้นเอง ผู้อ่านจะได้รู้เรื่องความเป็นมาของวรรณคดีเรื่องนี้มากกว่าที่กรมศิลปากรเขียนขึ้นเป็นคำนำครั้งนี้มาก

ผู้เขียนตั้งใจที่อาจารย์ธีรฤทัยเป็นผู้รักษาภาษาไทย และพยายามที่จะเผยแพร่ความรู้ในด้านภาษาไทยอยู่เป็นประจำและในหนังสือที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ อาจารย์ธีรฤทัยกำลังนำท่านผู้อ่านไปยังอีกมุมหนึ่งของเรื่องชาดกโดยมุ่งไปถึงชาดกในวรรณคดีสันสกฤต ที่จริง ชาดกภาษาสันสกฤตที่เคยเข้ามาอยู่ในวงวรรณคดีไทยก่อนหน้านี้ก็มีอยู่เรื่องหนึ่ง มีชื่อเรื่องว่าเป็นชาดกโดยตรงด้วยคือ *ชาตกมาลา* ผู้ประพันธ์คือ “อารยศูร” มีเรื่องชาดกอยู่ ๓๔ เรื่อง คำเรื่องเทียบกับชาดกภาษาบาลีได้ ๒๗ เรื่อง หลวงรัชฎการโกศลแปลเรื่อง *ชาตกมาลา* เป็นร้อยแก้วภาษาไทยจากฉบับแปลภาษาอังกฤษและได้จัดพิมพ์ขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ (ผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษคือ J.S. Speyer ตีพิมพ์ในชุด *Sacred Books of the Buddhists* มาแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๙)

ลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างเรื่องชาดกใน *ชาตกมาลา* กับชาดกในอรรถกถาบาลีนั้นอยู่ที่การยกหลักธรรมขึ้นมาบรรยายประกอบ ชาดกในภาษาบาลีนั้นถ้าเป็นชาดกสั้นๆ ก็จะเล่าเนื้อเรื่องและรายละเอียดเป็นร้อยแก้ว และอ้างหลักธรรมเป็นคาถาหลายบท คาถาเหล่านี้มีลักษณะคล้ายกับเป็นข้อความสำหรับท่องจำเพื่อเตือนความจำ ส่วน *ชาตกมาลา* เน้นหลักธรรมที่ประพันธ์ขึ้นเป็นฉันทภาษาสันสกฤต ตัวเรื่องชาดกเองบางเรื่องสั้นมากแต่อาจยกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกันมาประกอบถึง ๖ หรือ ๗ ข้อ หรือมากกว่า

ภาษาสันสกฤตในเรื่อง *ชาตกมาลา* ส่วนที่เป็นร้อยแก้วนั้นไม่ยากนัก แต่ที่เป็นบทประพันธ์ประเภทฉันทส่วนใหญ่ั้นยาก ครูผู้สอน

ภาษาสันสกฤตในประเทศไทยจึงไม่ค่อยเอามาให้นักเรียนแปล (ผู้เขียนเคยให้หนังสือภาษาสันสกฤตในระดับปริญญาโทแปล ส่วนใหญ่บอกว่ายาก ทั้งที่ทุกคนไปอ่านคำแปลของหลวงรัชการโกศลมาแล้ว) ต่อมาได้มีผู้นำเรื่องชาดก ๑๒ เรื่องในจำนวนนี้มาประพันธ์ขึ้นเป็นบทร้อยกรอง โดยให้ชื่อว่า **ชาดกมาลาบทร้อยกรอง** ตีพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๖

ชาดกที่แต่งเป็นภาษาสันสกฤตนั้นที่จริงมีมาก นอกจากที่มีอยู่ในชาดกมาลาที่กล่าวแล้วก็มีในคัมภีร์ต่างๆ อีกมากมายหลายคัมภีร์ที่เป็นคำประพันธ์ประเภทอนุชฎก (หรือโคลก) ก็มีหลายเรื่องเช่น **มหาวัสതു อวทานศตกะ กรรมศตกะ โพธิสัตตาวทานกัลปตทา** และที่เป็นร้อยแก้วก็มี เช่น ทิพยาวทาน ส่วนที่เล่าเรื่องเป็นร้อยแก้วแต่ประพันธ์เป็นฉันทเมื่อกล่าวถึงภษิตหรือหลักธรรมอย่างเรื่องชาดกมาลาก็มี การเปรียบเทียบชาดกในสายเถรวาทกับชาดกในสายมหายานจึงมีทางทำได้อีกมาก อาจารย์รื่นฤทัยได้เลือกที่จะเปรียบเทียบชาดกบาลีหรือชาดกในฝ่ายเถรวาทกับชาดกภาษาสันสกฤตที่มีแทรกอยู่ใน **คัมภีร์มหาวัสതു**

คัมภีร์มหาวัสതുเป็นคัมภีร์ใหญ่ เป็นคัมภีร์ที่เก่าที่สุดคัมภีร์หนึ่งในบรรดาคัมภีร์ต่างๆ ของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มีข้อความระบุไว้ในคัมภีร์ว่า **“คัมภีร์นี้ดำเนินตามพระวินัยปิฎกของสาขาโลโกตตรวาทินของคณะสงฆ์มหาสังฆิกะ”** เนื้อหาหลายตอนยังมีลักษณะเป็นเถรวาทอยู่ แต่ในด้านภาษา คัมภีร์นี้ไม่ใช่ภาษาสันสกฤตมาตรฐาน แต่ใช้ภาษาสันสกฤตแบบที่ศาสตราจารย์ แฟรงกลิน เอ็ดเจอร์ตัน (Franklin Edgerton) เรียกว่า “Buddhist Hybrid Sanskrit” ซึ่งอาจแปลว่า “ภาษาสันสกฤตพันทางในพระพุทธรศาสนา”

คัมภีร์มหาวัสതു นี้ เอมีล เซนาร์ต (Emile Sénart) ปราชญ์สันสกฤตชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ตรวจชำระจากต้นฉบับที่โบรอัน ฮอดตัน ฮอดจสัน (Brian Houghton Hodgson) ข้าหลวงอังกฤษประจำเนปาล

ส่งไปให้แก่หอสมุดแห่งชาติของฝรั่งเศส (Bibliothèque Nationale) การตรวจชำระงานนี้นับว่าเป็นงานยากที่สุดงานหนึ่งทั้งในเชิงภาษาและเนื้อหา เซนาร์ตีใช้เวลาร่วม ๒๐ ปีในการตรวจชำระ เขียนบทนำและคำอธิบายงานนี้ ตีพิมพ์เล่มแรกในปี ค.ศ. ๑๘๘๒ และเล่มสุดท้ายในปี ค.ศ. ๑๘๙๗ เป็นหนังสือหนากว่า ๑,๓๐๐ หน้า นับว่าเป็นหนังสือที่ยาวมาก การตรวจชำระงานของเซนาร์ตีถือได้ว่าเป็นตัวอย่างการตรวจชำระต้นฉบับตัวเขียนภาษาสันสกฤตที่ดีที่สุดเล่มหนึ่งในวงการศึกษาราชบัณฑิตยสถาน

ผู้เขียนเคยเขียนบทความเรื่องการแตกแยกของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาออกเป็นฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายาน และกล่าวถึง **คัมภีร์มหาวัสดุ** ไว้บ้าง โดยที่ผู้เขียนขอสนับสนุนอาจารย์รินฤทัยที่นำเรื่องชาดกในคัมภีร์มหาวัสดุ มาเปรียบเทียบกับชาดกฝ่ายเถรวาทที่เรา รู้จักกันทั่วไปในประเทศไทย จึงขอมอบบทความสองตอนนั้นให้แก่อาจารย์รินฤทัย แม้ว่าเรื่องที่เขียนจะไม่ละเอียดนัก

ศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุญกุล
ราชบัณฑิต

การแยกพระพุทธรศาสนา เป็นฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายาน

พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาพุทธมาแล้วกว่า ๒๕ ศตวรรษ ขณะที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ศาสนาพุทธมีเพียงคณะเดียว หรือศาสนาเดียว แต่เดี๋ยวนี้เรารู้ว่าศาสนาพุทธมีหลายสำนัก มีแนวทางแยกกันเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายเถรวาทกับฝ่ายมหายาน สิ่งที่เราไม่ค่อยรู้กันก็คือ รายละเอียดในระยะเริ่มแรกที่นำไปสู่การแบ่งแยกของศาสนาพุทธดั้งเดิมออกเป็นสองฝ่ายนั้นเป็นอย่างไร

เท่าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาท แม้ในสมัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ มีบุคคลที่ใกล้ชิดกับพระองค์บางคน (ทั้งที่เป็นภิกษุและที่มีได้เป็นภิกษุ) ไม่ยอมรับนับถือพระองค์โดยบริสุทธิ์ใจ ตัวอย่างเช่น เถรวาทัดที่ไปยุยงพระเจ้าอชาตศัตรูให้หาทางลอบปลงพระชนม์พระพุทธองค์ นอกจากนี้แล้วยังมีภิกษุอื่นๆ หลายรูปที่ฝ่าฝืนวินัยสงฆ์เมื่อมีโอกาส เช่น **อุปนันทภิกษุ** ผู้ไม่สามารถข่มความโลภของตนได้ **สุภทัตภิกษุ** “ผู้บวชเมื่อแก่” ที่แสดงความดีใจเมื่อทราบว่าพระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว และภิกษุอื่นๆ อีกหลายรูป

ก่อนที่พระพุทธองค์จะดับขันธปรินิพพาน พระองค์ก็ได้ทรงมอบหมายให้ผู้ใดเป็นศาสดาของคณะสงฆ์ต่อจากพระองค์ เมื่อพระอรหันต์แสดงความโศกเศร้าเมื่อทราบว่าอีกไม่ช้าพระพุทธองค์จะดับขันธปรินิพพานและคณะสงฆ์จะไม่มีศาสดาต่อไปอีก พระองค์ตรัสว่าเมื่อ

พระองค์ล่วงลับไปแล้ว “ธรรมและวินัยที่เราตถาคตแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว จักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย” ฟังสิ่งเกตว่าพระองค์มิได้ตรัสถึงผู้ที่จะเป็น “ประมุข” ของคณะสงฆ์ต่อมาเลย

คณะสงฆ์ศาสนาพุทธดั้งเดิมได้กระทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่นครราชคฤห์ เมื่อเสร็จการสังคายนาพระธรรมวินัยแล้ว พระอานนท์ได้กล่าวแก่ที่ประชุมสงฆ์ถึงพระพุทธานุญาตที่ว่า “หากเป็นที่พึงประสงค์ สงฆ์จะถอดถอนสิกขาบทเล็กน้อย (ขุททาณ ขุททกานิ ลิกขปทานิ) ก็พึงถอดถอนได้” คณะสงฆ์ถามว่า “พระองค์ได้กำหนดไว้หรือไม่ว่าสิกขาบทเล็กน้อยนั้นคืออะไรบ้าง” พระอานนท์รับว่าตนเองมิได้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ ที่ประชุมสงฆ์ได้นำเรื่องนี้ขึ้นมาอภิปรายและมีมติว่า คณะสงฆ์จะไม่ถอดถอนสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว และจะไม่บัญญัติสิกขาบทขึ้นใหม่ในสิ่งที่พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้

เมื่อ ปุราณิกขุ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูปเดินทางมาถึงราชคฤห์ หลังจากการสังคายนาครั้งที่ ๑ ผ่านไปแล้ว มีผู้ถามปุราณิกขุว่า มีความคิดอย่างไรกับการสังคายนาพระธรรมวินัยที่เพิ่งจะผ่านไป ปุราณิกขุตอบว่า “การสังคายนาที่ผ่านไปก็ดีแล้ว แต่สำหรับตัวข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าจะขอเชื่อ และจะขอปฏิบัติตามพระธรรมและพระวินัยที่ข้าพเจ้าได้ฟังมาและรับมาเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธองค์ท่านนั้น” แม้คำตอบเช่นนี้จะตีความได้ว่าเขายังมีศรัทธาในพระพุทธองค์อยู่ แต่ไม่ได้กล่าวถึงความศรัทธาของเขาเกี่ยวกับคณะสงฆ์เดิมเลย เพราะฉะนั้น ทั้งพระธรรมและพระวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ก็อาจมีผู้ฝ่าฝืน จะเป็นด้วยกิเลส ด้วยความมักใหญ่ใฝ่สูง หรือทิวฏฐิความเชื่อมั่นของตนเองก็ได้ และก็ปรากฏว่าในการสังคายนาครั้งที่ ๒ ประมาณ ๑๐๐ ปีหลังพระพุทธมหายปรินิพพาน คณะสงฆ์เริ่มแตกแยกเป็นหลายกลุ่มหลายพวก ในที่สุดก็กลายมาเป็นสองฝ่ายคือฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายาน

รายละเอียดเกี่ยวกับการแตกแยกของคณะสงฆ์ในระยะเริ่มแรก
นี้ ผู้เล่าเรียนฝ่ายเถรวาทในประเทศไทยมักอาศัยคัมภีร์ภาษาบาลี โดยเฉพาะได้แก่ **คัมภีร์จุลวรรค** ในพระวินัยปิฎกเป็นหลักใหญ่ (พร้อมด้วย
อรรถกถา) ถัดไปก็จะใช้ **มหาวงส์ ทีปวงส์** และ **เถรคาถา** ส่วนผู้ที่สนใจ
ในเนื้อหาและข้อแตกต่างในการตีความก็จะอ่าน **คัมภีร์กถาวัตถุ** ประกอบ
แต่กถาวัตถุเป็นเรื่องตีความที่อ่านเข้าใจยาก คนส่วนใหญ่จึงมักไม่ค่อย
อ่านกัน

งานที่ออกชื่อมาข้างต้นเป็นงานภาษาบาลีฝ่ายเถรวาทซึ่งอาจสรุป
ได้ว่า **ภิกษุวัชชีบุตร** ชาวเมืองเวสาลีได้ย่อหย่อนข้อปฏิบัติตามระเบียบ
วินัย ๑๐ ข้อ (รวมทั้งการเรียไรเงินทองจากอุบาสกอุบาสิกามาจับจ่าย
ใช้สอยด้วย) ทำให้เกิดการคัดค้านโต้เถียงกัน จนฝ่ายคณะสงฆ์เดิมได้
มีการประชุมสงฆ์ ๗๐๐ รูป เพื่อวินิจฉัยความถูกต้องของข้อปฏิบัติ ๑๐
ประการนั้น

ที่ประชุมมีฉันท์ทานุมัติให้พระเถระรูปหนึ่งชื่อ **พระสัพพกามิ**
พระเถระที่มีพรรษาถึง ๑๒๐ พรรษา (นับจากเมื่ออุปสมบทแล้วมีอ้าง
ถึงใน **มหาวงส์ ๔.๕๖**) และเคยเป็นศิษย์ของพระอานนท์เป็นผู้วินิจฉัย
ชี้ขาดว่า การปฏิบัติของเหล่าภิกษุวัชชีบุตรแต่ละข้อเป็นอาบัติหรือไม่
โดยให้อ้างรายละเอียดประกอบด้วยว่าพระพุทธรองค์ทรงบัญญัติข้อห้าม
ข้อปฏิบัติ หรือหลักเกณฑ์ดังกล่าวในโอกาสใด ณ สถานที่ใด ใน
เหตุการณ์ใด และเกี่ยวกับภิกษุรูปใด ปรากฏว่าพระสัพพกามิสามารถ
ชี้แจงได้อย่างละเอียดและชัดเจนว่าการปฏิบัติของภิกษุวัชชีบุตรเป็น
อาบัติทุกข้อ และที่ประชุมสงฆ์ยืนยันมตินั้น

เหล่าภิกษุวัชชีบุตรไม่พอใจในการตัดสิน พวกกันออกจากที่
ประชุมและประกาศชักชวนภิกษุสงฆ์จำนวนหนึ่งมาประชุมซ้อนและแข่งกัน
กับที่ประชุมเดิม เหล่าภิกษุที่เห็นแก่ความสะดวกสบายจำนวน ๑๐,๐๐๐ รูป

ได้ตามพวกรัชชีบุตรมาเข้าที่ประชุมใหม่ประกาศตนไม่ขึ้นกับคณะสงฆ์เดิม เป็นการแยกสงฆ์เป็นสองฝ่ายครั้งแรกในประวัติพระพุทธศาสนา

คณะสงฆ์ที่แยกตัวออกไปเรียกตนเองว่า “มหาสังฆิกะ” แปลว่า “คณะสงฆ์กลุ่มใหญ่” นอกจากนั้นยังได้ประกาศทำสังคายนาซ้อนกับการประชุมสังคายนาของคณะสงฆ์เดิมด้วย

คัมภีร์ภาษาบาลีพูดถึงการประชุมของฝ่ายสงฆ์กลุ่มมหาสังฆิกะครั้งนี้เพียงสั้นๆ และไม่ให้รายละเอียดใดๆ เพิ่มเติม เกี่ยวกับปฏิริยาของเหล่าวัชชีบุตร แต่เราทราบจากหลักฐานทางฝ่ายจีนและทิเบตซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับการสังคายนาของพวกมหาสังฆิกะเพิ่มเติมต่อไปนี้

ที่ประชุมสงฆ์ของฝ่ายมหาสังฆิกะมีจำนวนผู้เข้าประชุม ๑๐,๐๐๐ รูป นับว่ามีจำนวนภิกษุที่เข้าประชุมมากกว่าคณะสงฆ์ฝ่ายเดิมมาก ที่ประชุมสงฆ์มหาสังฆิกะนี้อ้างด้วยว่า เป็นการทำสังคายนา จึงเรียกการประชุมของฝ่ายตนว่า “มหาสังคีติกะ” อย่างไรก็ดีตาม ไม่ปรากฏว่าที่ประชุมของฝ่ายมหาสังฆิกะ ได้มีการสวดเพื่อยืนยันพระธรรมวินัยใดๆ แต่ยกเรื่องคุณสมบัติของพระอรหันต์ขึ้นมาอภิปราย ผู้เสนอเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นหัวข้ออภิปรายเป็นภิกษุชื่อว่า **มหาเทวะ** บุตรของพราหมณ์ชาวเมืองมฤรา หัวข้อที่เสนอให้ที่ประชุมพิจารณามีดังนี้

๑. พระอรหันต์ยังไม่หมดจากกิเลส ยังอาจถูกมารบกวนให้หมกมุ่นอยู่ในทางโลกียะ จนอาจฝืนถึงกับหลั่งน้ำกามในขณะหลับได้หรือไม่

๒. ภิกษุอาจบรรลุอรหัตตผลโดยไม่รู้ตัวได้หรือไม่

๓. พระอรหันต์อาจมีข้อสงสัยในพระธรรมได้หรือไม่

๔. ภิกษุสามารถบรรลุอรหัตตผลได้โดยปราศจากครูผู้สอนได้หรือไม่

๕. ภิกษุผู้มีจิตมั่นในสมาธิอาจเกิดความเข้าใจและความรู้แจ้งในฉัพพลันท์ทันที และอาจส่งเสียงร้องออกมาด้วยความปิติในสถานะของตนเองที่ได้บรรลุความรู้แจ้งนั้น แล้วบรรลุอรหัตตผลโดยฉัพพลันท์ที่ได้หรือไม่

ไม่มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า ที่ประชุมสงฆ์ฝ่ายมหาสังฆิกะมีมติหรือรายละเอียดอย่างไรเกี่ยวกับข้อเสนอ ๕ ข้อของมหาเถระ

(หัวข้อที่นำขึ้นมาพิจารณา ๕ ข้อนี้ มีกล่าวถึง **คัมภีร์กถาวัตถุ** ในพระอภิธรรมปิฎกของฝ่ายเถรวาทด้วย กถาวัตถุนี้พระโมคคัลลีบุตรติสสะเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นระหว่างการสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่เมืองปาฏลิบุตร หลังการสังคายนาครั้งที่ ๒ ร้อยปีเศษ เป็นคัมภีร์ยาก จึงมีน้อยคนที่จะอ่านเรื่องนี้)

ผู้เขียนบทความนี้เห็นว่า มหาเถระเสนอข้อพิจารณา ๕ ข้อนี้ขึ้นมาโดยมีจุดประสงค์ที่จะโต้แย้งหรือค้านมติของที่ประชุมสงฆ์เดิมที่ถือตามคำพูดของพระสัพพกามีเถระว่าคณะสงฆ์วัชชีบุตรมีวัตรปฏิบัติอันเป็นอาบัติ โดยอ้างว่าพระสัพพกามีเถระมิได้เป็นพระอรหันต์ และแม้ว่าอาจมีข้ออ้างว่าพระสัพพกามีบรรลุอรหัตตผลแล้ว (ดูเรื่องพระสัพพกามีใน “เถรคาถา” ประกอบ) ก็ยังถือว่าพระอรหันต์ไม่ใช่สัพพัญญู ยังมีกิเลสต้องอยู่ในสันดาน อาจถูกมารผจญและอาจมีข้อสงสัยในสังฆธรรมได้ ฝ่ายภิกษุวัชชีบุตรและคณะยืนยันเช่นนี้เพื่อค้านว่าพระสัพพกามีเถระไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นผู้วินิจฉัยหรือชี้ขาดเรื่องนี้ได้ คำวินิจฉัยพระสัพพกามีเถระจึงเป็นโมฆะและเมื่อคณะสงฆ์เดิมมีมติตามความเห็นของพระสัพพกามี ก็แสดงว่าไม่มีความเป็นธรรม ฝ่ายภิกษุวัชชีบุตรและคณะไม่สามารถอยู่ร่วมกับคณะสงฆ์เดิมได้ จึงประกาศแยกตัวออกไปเป็นคณะสงฆ์ “หมู่มาก” หรือ “มหาสังฆิกะ” ตั้งแต่นั้น

สิ่งที่ตามมาที่นับว่าสำคัญมากก็คือ เมื่อฝ่ายสงฆ์มหาสังฆิกะ

ถือว่าพระอรหันต์มิได้เป็นลัทธิปัญญา ก็ต้องกำหนดหรือตีความหลักเกณฑ์ใหม่ว่าการบรรลุผลในพุทธศาสนานั้นมีอะไรบ้าง มีรายละเอียดเกี่ยวกับการบรรลุผลอย่างไรและในระดับใด ความคิดนี้มีการขยายความและตีความจนกลายเป็นหลักการของฝ่ายมหายานในปัจจุบัน

เพราะว่าคณะสงฆ์นิคายมหาสังฆิกะมีภิกษุที่เคยเป็นอาจารย์สอนลัทธิและทฤษฎีต่างๆ มาก่อนจำนวนมาก แต่ละอาจารย์ก็มีแนวคิดของตนเอง ตีความตามความคิดของตนเอง คำสอนของคณะสงฆ์ฝ่ายนี้จึงได้ชื่อว่าเป็น “**อาจารย์วาท**” (คำสอนของอาจารย์) ส่วนคณะสงฆ์เดิมซึ่งยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ที่พระเถระได้รับถ่ายทอดมา และถือว่าข้อปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดหรือทรงบัญญัติไว้แล้วจะเปลี่ยนแปลงหรือถอดถอนไม่ได้ และคณะสงฆ์จะไม่บัญญัติข้อปฏิบัติใดๆ ขึ้นมาใหม่ คณะสงฆ์เดิมจึงเรียกคำสอนของคณะของตนเป็นภาษาบาลีว่า “**เถรวาท**” (สันสกฤตว่า “**สฤทวิรวาท**”) ซึ่งอาจแปลอย่างง่ายๆ ว่า “คำสอนของพระเถระ” (เถร หรือ สฤทวิร แปลว่า “มั่นคง, ถาวร”)

เป็นอันว่า พระพุทธศาสนาเริ่มแยกออกเป็นสองฝ่ายในช่วงเวลาประมาณหนึ่งร้อยปีเศษหลังพระพุทธมหายาปรีนิพพาน

คำสอนของพระพุทธองค์ในสายเถรวาทนั้นแบ่งออกได้เป็นสองด้าน คือด้านความคิดหรือด้านทฤษฎีหนึ่ง และด้านปฏิบัติหรือด้านศีลธรรมอีกหนึ่ง คำสอนทั้งสองด้านนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดไม่อาจแยกออกจากกันได้ การปฏิบัติต้องเริ่มจากศีล แล้วสมาธิและปัญญา ศีลได้แก่ละเว้นการกระทำชั่ว กระทำแต่ความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ (ธรรมบท ๑๘๓) สมาธิ ได้แก่การคุมจิตให้อยู่ภายในกรอบ ให้เกิดความสงบและสามารถพิจารณาไตร่ตรองหาความจริงอันจะก่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสังขารธรรม รวมทั้งอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) และปฏิจกสมุปปาตะ (เริ่มด้วยอวิชชาและลงท้ายด้วยความชรา มรณะซึ่งวนมาหาอวิชชาอีก)

ฝ่ายอาจารย์วาทแห่งลัทธิสภาวะของบุคคลในวงการศาสนาเป็นจุดเริ่มต้น ถือว่าพระพุทธเจ้ามีฐานะและสภาวะพิเศษ พระองค์มิใช่บุคคลสามัญแต่เป็น “โลกุตตระ” (สันสกฤตว่า “โลโกตตระ”) คือไม่มีสภาวะเป็นมนุษย์เช่นคนทั่วไป พระองค์ไม่เคยมีชาติ ชรา พยาธิ หรือมรณะ พระพุทธองค์ที่แท้จริงอยู่เหนือประสบการณ์ของคนทั่วไป “กาย” ที่พระองค์ทรงปรากฏในมนุษย์โลกเป็นเพียง “กาย” ที่ทรงเนรมิตขึ้นเพื่อให้โลกิชนสามารถรับรู้ได้ กายนี้จึงเรียกว่า “นิรมาณกาย” (กายเนรมิต) ส่วนกายจริงของพระพุทธองค์นั้นอยู่เหนือการรับรู้หรือประสบการณ์ของมนุษย์ (ต่อว่าจึงมีชื่อว่าธรรมกาย อันเป็นส่วนหนึ่งของ ตรีกาย)

ในการสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่นครราชคฤห์ คณะสงฆ์เดิมเรียกคำสอนของพระพุทธองค์ว่าพระธรรมวินัย พระอุบาลีเป็นผู้นำสวดในการสังคายนาส่วนพระวินัย และพระอาณนทีเป็นผู้นำสวดในการสังคายนาส่วนพระธรรม

ในการสังคายนาครั้งที่ ๒ ที่เมืองเวสาลี คณะสงฆ์เดิม ๗๐๐ รูปได้ประชุมวินิจฉัยข้อปฏิบัติของภิกษุวัชชีบุตรว่าเป็นอาบัติและภิกษุกลุ่มหนึ่งแยกตัวออกไปจากคณะสงฆ์เดิมไปตั้งคณะมหาสังฆิกะ

ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่นครปาฏลิบุตร ประมาณ ๑๐๐ ปี พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ได้มีการพิจารณาเนื้อหาของคำสอนของพระพุทธองค์ แยกพระธรรมและพระวินัยออกจากกัน โดยให้รวมส่วนที่เกี่ยวกับวัตรปฏิบัติของภิกษุ เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องและพุทธประวัติเข้าไว้ด้วยกันเป็นส่วนแรกเรียกว่า พระวินัยปิฎก ส่วนพระสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักธรรม ตลอดจนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม และเหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงหลักธรรมนั้นๆ ให้รวมเรียกว่า สุตตปิฎก หรือสูตรตันตปิฎก นอกจากนี้ได้นำหัวข้อหรือหลักธรรมที่สำคัญจากพระสูตรต่างๆ ในสุตตปิฎกมารวมไว้ด้วยกัน

แยกหมวดหมู่ตามใจความสำคัญโดยไม่เล่าเหตุการณ์ประกอบ ในบางกรณีมีลักษณะคล้ายเป็นบทเตือนความจำ (Mnemonics) หัวข้อหรือหลักธรรมในชุดหลังเรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก โดยให้รวมคัมภีร์กถาวัตถุที่พระโมคคัลลีปุตตะ ติสสะ เป็นผู้แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นคู่มือในการชี้ขาดว่าผู้ใดเป็นภิกษุที่นับถือฝ่ายเถรวาทไว้ในพระอภิธรรมด้วย

คำสอนที่แบ่งหมวดหมู่และรวบรวมเป็นส่วน ๓ ส่วนในสมัยพระเจ้าอโศกนี้เรียกเป็นทางการว่า **พระไตรปิฎก** ฝ่ายเถรวาทถือการแบ่งเป็น ๓ กลุ่มเช่นนี้ตั้งแต่ครั้งนั้นมาจนสมัยปัจจุบัน

คัมภีร์ฝ่ายเถรวาทถือว่าการบรรลุของผู้ปฏิบัติธรรมในพระศาสนานั้นมีอยู่ ๔ ระดับ คือระดับโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหัตต์ ความแตกต่างระหว่างขั้นแต่ละขั้นอยู่ที่ความสามารถจัดกิเลสออกจากตน พระพุทธองค์ทรงเป็นพระอรหัตต์แต่การที่พระองค์ตรัสรู้ (สัมมาสัมโพธิ) นั้นถือว่าการบรรลุของพระองค์อยู่เหนือพระอรหัตต์

ในการสังคายนาครั้งที่ ๒ ฝ่ายมหาสังฆิกะพยายามลดความสำคัญของคำว่าอรหัตต์ และในเวลาเดียวกันก็ยกฐานะของพระพุทธองค์ว่าเป็นโลโกตตระ ความคิดนี้ทำให้มีการขยายความและตีความต่อไปในสำนักมหาสังฆิกะซึ่งประกอบด้วย “อาจารย์” ต่างๆ อยู่ในคณะเป็นทางที่นำมาสู่ความคิดมหายาน ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การยกฐานะของพระพุทธเจ้าขึ้นเป็นโลโกตตระตลอดกาล ทำให้เกิดความคิด “ตรีกาย” อันได้แก่ธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมาณกายของพระพุทธองค์ ซึ่งต่อมาเป็นลักษณะเฉพาะของฝ่ายมหายาน และเมื่อลดความสำคัญของคำว่า “อรหัตต์” ลงก็ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการบรรลุธรรมหรือมรรคผลของผู้ปฏิบัติธรรม ทำให้เกิดระดับต่างๆ ในฝ่ายมหายาน อันได้แก่ พระสาวก พระปัจเจกพุทธ พระโพธิสัตว์ และพระพุทธ ซึ่งมีลักษณะแห่งการบรรลุที่แตกต่างกัน

คัมภีร์มหาวัสดุ

คัมภีร์มหาวัสดุ เป็นคัมภีร์ฝ่ายมหายานรุ่นแรก ไม่อาจกล่าวได้ว่าเขียนขึ้นที่ใด หรือเมื่อใด มีระบุไว้ในตอนต้นของคัมภีร์ว่าถือตามแนวของคัมภีร์วินัยปิฎกของสำนักโลโกตตรวาทินอันเป็นสาขาหนึ่งของคณะสงฆ์มหาสังฆิกะ การที่คัมภีร์ฝ่ายมหายานใช้ว่า “วินัยปิฎก” แสดงว่าการแยกนิกายยังอยู่ในระยะเริ่มแรก นอกจากนี้ เนื้อหายังแสดงความคิดสายเถรวาทอยู่หลายแห่ง อาจประมาณเวลาว่าคงเขียนขึ้นประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ ถึง ๔๕๐ (ส่วนการแก้ไขเพิ่มเติมที่มีขึ้นในระยะหลังที่เนื้อหา มีลักษณะเป็นมหายานมากขึ้นอาจล่วงเลยมาอีกประมาณ ๔๐๐ - ๕๐๐ ปี) คัมภีร์พุทธศาสนาอีกคัมภีร์หนึ่งที่น่าสนใจมากที่สุดที่เข้าใจว่าเขียนขึ้นหลังคัมภีร์นี้เล็กน้อยได้แก่ **ทิพยาวาทาน** ซึ่งยังมีเนื้อหาเป็นฝ่ายเถรวาทอยู่หลายตอน

คัมภีร์มหาวัสดุ นี้ไม่ได้เขียนขึ้นเป็นภาษาสันสกฤตมาตรฐาน แต่เป็นภาษาที่ศาสตราจารย์ Franklin Edgerton (มหาวิทยาลัย Yale / Harvard ในอเมริกา) เรียกว่า “ภาษาสันสกฤตพันทางในพระพุทธานุศาสตร์” (Buddhist Hybrid Sanskrit) ต้นฉบับเรื่องนี้พบที่เนปาล เป็นสมุดกระดาดขนาดกว้าง ๕.๒๕ นิ้ว ยาว ๑๘.๗๕ นิ้ว จำนวน ๓๓๔ แผ่น เขียนด้วยตัวอักษรเนวารี (Newari) ซึ่งเป็นตัวอักษรของเนปาล แต่ละหน้ามี ๑๑ บรรทัด มีความยาวทั้งสิ้น ๑๘,๓๗๐ โศลก (หรือคาถา) ข้าหลวงอังกฤษประจำเนปาลชื่อไบรอัน ฮอดตัน ฮอดจสัน (Brian Houghton Hodgson) ได้มอบคัมภีร์นี้ให้แก่ Bibliothèque Na-

tionale หอสมุดแห่งชาติของฝรั่งเศส และเอมิล เซนาร์ต (Emile Sénart) ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตชาวฝรั่งเศสรับเป็นผู้ตรวจชำระ เซนาร์ตได้ศึกษาและตรวจชำระงานนี้อยู่หลายปี ส่งพิมพ์แยกเป็น ๓ เล่ม ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๘๒ ถึง ค.ศ. ๑๘๘๗ เหตุที่ใช้เวลานานเพราะเป็นงานที่ยาวมากอย่างหนึ่ง ภาษาสันสกฤตที่ใช้ไม่ใช่สันสกฤตมาตรฐานอย่างหนึ่ง การพิมพ์คัมภีร์ต้องพิมพ์เป็นตัวเทวนาครีอีกอย่างหนึ่ง แต่เซนาร์ตก็ทำงานนี้เสร็จ มีคำอธิบายและคำนำตลอดในข้อความ เป็นภาษาฝรั่งเศส หนังสือที่พิมพ์มีความยาว ๑,๓๒๕ หน้า (ถ้าเทียบกับหนังสือที่พิมพ์เป็นภาษาไทยในประเทศไทย ซึ่งบรรทัดห่างมากเมื่อเทียบกับฉบับพิมพ์ที่ว่านี้ คงมีความยาวไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ หน้า)

คัมภีร์มหาเวสตุ ขึ้นต้นด้วยคำนำมัสการพระพุทธร แล้วกล่าวถึง “จรรยา” ๔ ประการของผู้เป็นพระโพธิสัตว์ ได้แก่ (๑) ปฤกฺษิตจฺรยา (ถอดเป็นไทยว่า ปฤกษิตจริยา) ได้แก่แนวการปฏิบัติตนและครองชีวิต ของคนดีโดยปกติ (๒) ปฺรณิธานจฺรยา (ปณิธานจริยา) ได้แก่การปฏิบัติตนและการครองชีวิตตั้งแต่เมื่อได้ตั้งปณิธานว่าจะบำเพ็ญพยายามเพื่อ จะบรรลุจุดหมายของตนในพระศาสนา (๓) อนฺุโลมจฺรยา (อนุโลมจริยา) การปฏิบัติตนและการครองชีวิตตามลำดับตั้งแต่ภูมิที่ ๑ ขึ้นไป (คำว่า อนุโลม แปลว่า ตามชน คือตามลำดับที่ควรจะเป็น) (๔) อวิวฺรตจฺรยา หรือ วิวฺรตตนจฺรยา ได้แก่ การปฏิบัติและการครองชีวิตในระดับที่จะ ไม่มีการย้อนกลับหรือถอยหลัง

ต่อจากนั้นมีขั้นตอนของการบำเพ็ญตามภูมิตั้งแต่ภูมิแรกถึงภูมิ ที่ ๑๐ ชื่อภูมิเหล่านี้เป็นของแปลกสำหรับฝ่ายเถรวาท หลักมีว่าต้องมี ผู้พยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธร ส่วนการตัดสินใจว่า จะเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อนำบุคคลทั้งจักรวาลให้พ้นทุกข์พร้อมกันนั้น เป็นการตัดสินใจในระยะหลัง

คำนิยม

คนไทยคุ้นกับคำว่า “ชาดก” (แปลว่า ผู้เกิด) เป็นอย่างดี เมื่อครั้งที่ผมเป็นเด็กเรียนหนังสือที่ศาลาวัด ก็ได้ยินคำว่า “ชาดก” อยู่เนืองๆ เพราะได้ฟังพระเทศน์อยู่ทุกวันพระ แต่ก็ฟังแบบนิทานที่เล่าขานสืบกันมา แม้ผู้เฒ่าผู้แก่ท่านก็ชอบชาดก เพราะท่านเชื่อว่าเป็นเรื่องอดีตของพระพุทธเจ้า แต่ในเรื่องชอบอ้างว่าเป็นเหตุการณ์สมัยพระเจ้าพรหมทัตครองกรุงพาราณสี

คนแต่ก่อนอ่านหนังสือไม่ออก ฉะนั้นที่รู้เรื่องชาดกจึงรู้จากการฟัง และจากการดูภาพจิตรกรรมตามผนังโบสถ์วิหาร ซึ่งนิยมเขียนเรื่องชาดกแต่เขียนเฉพาะเรื่องสำคัญเป็นส่วนมาก เช่นเรื่องทศชาติ ที่ยาวหน่อยก็เรื่องพระเวสสันดร ว่ากันตามความเคยชิน ดูเหมือนจะฟังใจเรื่องพระเวสสันดรมากกว่าเรื่องอื่นๆ เพราะนอกจากฟังเทศน์มหาชาติเป็นประจำทุกวันพระจำวัดกันทุกปีแล้ว ยังมีภาพแต่ละกัณฑ์แขวนให้ดูบนศาลาที่พระเทศน์อีกด้วย ผมเองก็ชอบดูภาพเหล่านี้ สมัยก่อนการเทศน์มหาชาติเป็นงานครึกครื้นประจำปี มีถึงสองวัน เทศน์ตั้งแต่เช้าจนถึงกลางคืน เมื่อเทศน์จบแต่ละกัณฑ์ก็มีปี่พาทย์บรรเลง และที่ว่าสนุกก็เพราะการเทศน์มหาชาติต่างจากการเทศน์เรื่องอื่นๆ คือมีการ “ว่าแหล” แทรกในบางกัณฑ์ เช่นกัณฑ์มัทรี กัณฑ์ชูชก พระที่เทศน์กัณฑ์นี้จะได้รับการขอร้องจากคนฟังให้ว่าแหลให้ฟังอยู่เสมอ พระที่เทศน์ท่านก็พลอยสนุกไปด้วย เทศน์หยอดให้ติดเทียนเพิ่มขึ้น

คำว่า “ติดเทียน” เกิดจากประเพณีบูชากัณฑ์เทศน์ในสมัยก่อนจะมีเทียนใหญ่ตั้งไว้เป็นประธาน ผู้ฟังสมัยก่อนใช้เหรียญกันโดยมาก